

Dmitrij Władimirowicz Karnauchow, *Istoria russkich ziemiel w polskoj chronografii konca XV – naczala XVII w.*, Nowosibirskij Gosudarstwiennyj Piedadogiczeskij Uniwersitet, Sibirskoje Otdielenje Rossijskoj Akademii Nauk, Nowosybirsk 2009, ss. 232, il. 12; *Koncepcii istorii sriedniewiekowej Rusi w polskoj chronografii epochi Wozroźdenia*, Ministerstwo Obrazowania i Nauki Rossijskoj Fiedieracji, Nowosibirskij Gosudarstwiennyj Piedadogiczeskij Uniwersitet, Nowosybirsk 2010, ss. 291.

Na wstępie krótkiego omówienia dwóch interesujących książek Dmitrija Karnauchowa, rosyjskiego historyka związanego z Uniwersytetem Pedagogicznym w Nowosybirsku może warto poświęcić nieco uwagi Autorowi. Miałam okazję poznać dr. habilitowanego Dmitrija Karnauchowa kilkanaście lat temu, gdy w roku 1998 jako stypendysta Kasy im. Józefa Mianowskiego znalazł się on pod moją opieką naukową w Instytucie Historii PAN. Porozumiewaliśmy się wówczas jedynie w języku rosyjskim. Doktor Karnauchow w chwili obecnej włada znakomicie naszym językiem, prowadzi zajęcia ze studentami w języku polskim a jego droga zawodowa wiąże się ściślej, po niedawnej nostryfikacji dyplomu, z Polską¹.

Główne zainteresowanie naukowe Doktora Karnauchowa skupiają się wokół następujących zagadnień: etnogenezy Słowian wschodnich, dziejów Europy Środkowo-Wschodniej, państwa Moskiewskiego w epoce nowożytnej, myśli historycznej i politycznej w polskich kronikach epoki Odrodzenia. Badacza rosyjskiego zajmuje szczególnie wiele aspektów związanych z kulturą Renesansu i jej wpływów na dziejopisarstwo polskie, wreszcie także obraz Rusi w polskim przekazie. Obecny jest również w jego pracy wątek związany z historią Polaków na Syberii. Dmitrij Karnauchow współpracuje z Polskim Domem w Nowosybirsku.

To wszystko sprawia, iż mamy do czynienia z badaczem niezwykłym, bowiem należy on do grona historyków rzadko obecnie spotykanego wśród historyków rosyjskich, tak zafascynowanego naszą kulturą okresu Renesansu. Z pewnością, jak uważam, jego prace będą mogły być rozpatrywane z publikacjami poprzednika, jednego z wybitniejszych historyków byłego ZSRR, dobrze u nas znanego i chętnie cytowanego Aleksandra Iwanowicza Rogowa, który przed sześćdziesięciu laty badał wzajemne rusko-polskie związki kultu-

¹ Teresa Chynczewska-Hennel, *Stypendialny Program Kasy im. Józefa Mianowskiego Fundacja Popierania Nauki*, „Nauka Polska jej potrzeby, organizacja i rozwój. Rocznik Kasy im. Józefa Mianowskiego Fundacji Popierania Nauki” 2007, XVI (XLI), s. 112–116.

rowe². Dmitrij Karnauchow przywołuje w swych pracach swego poprzednika w badaniach nad kronikami polskimi, zwłaszcza Macieja Strykowskiego, ulubionego kronikarza Rogowa. Pierwsza książka pt. *Istoria russkich ziemel w polskiej chronografii konca XV – nacziala XVII w.* dotyczy postrzegania Rusi w kronikarstwie polskim od końca XV do początków XVII i zawiera charakterystyki czołowych polskich i litewskich historyków doby końca średniowiecza i czasów Odrodzenia: Jana Długosza, Macieja Miechowity, Marcina Kromera, Marcina i Joachima Bielskich, Macieja Strykowskiego, Alaksandra Gwagnina. Książka składa się ze *Wstępu*, sześciu rozdziałów, *Zakończenia*, *Spisu źródeł* i *Literatury przedmiotu*.

Studiując dzieła historiografii tamtego okresu, Autor wnikliwie odszukiwał wątki dotyczące powstawania obrazu słowiańskiego Wschodu od *Roczników* Jana Długosza, *Traktatu o dwóch Sarmacjach* i *Kroniki polskiej* Macieja Miechowity, po Kromerowskie widzenie dziejów i pochodzenia Polaków oraz *Kronik* Bielskiego, Strykowskiego i Gwagnina.

Rzetelność podejścia do materii źródłowej, próby interpretacji źródeł w odniesieniu do dotychczasowej literatury, przede wszystkim polskich, ukraińskich i rosyjskich badaczy zasługuje na podkreślenie. Jeśli chodzi o polską literaturę przedmiotu, cytuje wiele wybitnych pozycji starszej historiografii od Karola Buczka, Karola Estreichera, po najnowsze prace Olega Łatyszonka czy Piotra Borka, a także wiele innych, z którymi mógł się zapoznać w polskich bibliotekach lub dzięki kontaktom osobistym z wieloma autorami. Tak całościowe widzenie historiografii okresu Odrodzenia trudno nam przyjdzie w ostatnich latach znaleźć w publikacjach rosyjskich naukowców. Należy mieć jedynie nadzieję, iż ta żmudna, porządkująca materię praca Karnauchowa ułatwi następnym badaczom dalszą, niejedną dyskusję. Jeżeli można mieć zastrzeżenia, to niewątpliwie budzą się one z powodu pewnej nieśmiałości Autora, jeśli idzie o szersze propozycje interpretacyjne. Tę lukę wypełnił zdecydowanie drugi tom zatytułowany *Koncepcii istorii sriedniewiekowej Rusi w polskiej chronografii epochi Wozroźdenia*. Autor przeprowadził w niej w istocie szerszą dyskusję wokół koncepcji historii Rusi w polskich kronikach doby Odrodzenia. Powyższa rozprawa zawiera: *Wstęp*, cztery główne rozdziały z jedenastoma podrozdziałami, *Zakończenie*, *Spis źródeł i literatury*.

Karnauchow zadedykował książkę swemu mistrzowi, zmarłemu przed kilku laty jednemu z najwybitniejszych antropologów, etnografów i historyków rosyjskich – Aleksandrowi Siergiejewiczowi Mylnikowowi. Często Dmitrij Karnauchow nawiązuje do twórczości swego nauczyciela i niewątpliwie pozostaje pod wrażeniem jego spojrzenia na legendy oraz mitów wokół powstawania państw

² A. I. Rogow, *Rusko-polskije kulturnyje swiazi w epochu Wozroźdenia (Strykowski i jego Chronika)*, Moskwa 1966.

i narodów a także w związku ze swoimi zainteresowaniami nad postrzeganiem jednej nacji przez inną.

Czytając prace mistrza³ i ucznia, można dostrzec pewne analogie z widzeniem tej problematyki przez Hansa Georga Gadamera, zmarłego przed dziesięciu laty wybitnego niemieckiego filozofa badającego fenomen porozumienia, rozumienia i nieporozumienia, właśnie także w kontekście wzajemnych relacji widzenia różnych światów⁴. Przychodzi tu także na myśl „wyobraźnia antropologiczna” profesora Andrzeja Mencwela, który znakomicie przedstawia dzieje niektórych mitów, jakże wyraziście splątanych z aktualnością i zapotrzebowaniem współczesnych⁵.

Dmitrij Karnauchow w swej monografii *Koncepcje historii Rusi średniowiecznej w kronikarstwie polskim doby Odrodzenia*, będącej podsumowaniem jego wieloletnich badań, ukazał genezę i kontekst mitu Rusi w polskich kronikach. Przedstawił wnikliwie wpływ na kształtowanie tego wizerunku, zarówno poprzez tradycję biblijną, jak również poprzez spuściznę pisarzy starożytnych oraz średniowiecznych, zachodnich i wschodnich wpływów latopisów ruskich.

Jedynie jako *exempli gratia* posłużmy się przykładem widzenia genezy Rusi w ujęciu Kromera, z jego dzieł *De origine et rebus gestis Polonorum [...]* (Basileae 1555, s. 18–19).

„Wyjaśniłem, że u proroka Ezechiela jest wspomnienie o księżętach Rosie, Mosochu i Tubalu” (principis Ros, Mosoch, atque Tubal).

Karnauchow podkreślił w tym miejscu, iż Kromer nie dość, że przytoczył skwapliwie rozdziały 38–39 księgi Ezechiela Starego Testamentu, ale także przywołał intepretatorów: Eusebiusa, Theodosiona i Symmachusa. Aby być jeszcze bardziej wiarygodnym, odwołał się do autorytetu św. Hieronima, który uważał, że od imienia Ros mógł być nazwany cały naród (s. 69). Przywołuje także Autor za Kromerem – *Rerum Moscovitorum Commentarii* Zygmunta Herbersteina. Dzieło to ukazało się drukiem po raz pierwszy sześć lat przed wydaniem pierwszej redakcji Kromera *De origine et rebus*. W rezultacie Kromer wywodził nazwę Russów od „starożytnej twierdzy Russy”, położonej w ziemi nowogrodzkiej. Autor postawił pytanie, dlaczego Kromer zignorował rozpowszechniony pogląd

³ Przychodzi tu na myśl jego ciekawa książka: A. S. Mylnikov, *The Picture of the Slavic World: the Views of Ethnic Names and Ethnicity (XVIIth – Beginning of the XVIIIth century)*, Russian Academy of Sciences, Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography (Kunstskammer) St. Petersburg 1999.

⁴ H. G. Gadamer, *Język i rozumienie*, Wybór, przekład i posłowie P. Dehnel i B. Sierocka, Fundacja Aletheia, Warszawa 2003; Idem, *Rozum, słowo, dzieje. Szkice wybrane*, opracował i wstępem poprzedził K. Michalski, przekład M. Łukasiewicz, K. Michalski, PIW, Warszawa 2000.

⁵ A. Mencwel, *Wyobraźnia antropologiczna. Próby i studia*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

w znanych mu przecież średniowiecznych kronikach, a także opinię Miechowity, Długosza, że nazwa *Ruś* pochodzi od praojca Rusa (brata lub potomka Czecha i Lecha).

Następna część książki opisuje etnokulturową i polityczną historię Rusi w polskiej historiografii doby nowożytnej. Kolejne podtytuły zatytułowano następująco: *Russorum Gens et Nominatio Origo*, *Russorum Principatus*, *Russia Orthodoxa*. Rozdział czwarty opisuje kontakty i związki ziem ruskich w koncepcjach renesansowych dziejopisów. W *Zakończeniu* Autor podkreślił ogromne znaczenie kronik polskich, ich niezaprzeczalny wpływ nie tylko na kształt późniejszej historiografii polskiej, ale również rosyjskiej, a także innych. Autor przytacza w tym miejscu m.in. Vasilija Nikiticza Tatiszczewa, który w swej *Historii Rosji* (Rosyjskiej) (nota bene cytowana została edycja z roku 2003), korzystał z powodzeniem z Kromera, Strykowskiego i wielu innych.

Karnauchow pokazał w swej pracy proces formowania się pewnego widzenia ruskiej historii, przy ogromnym udziale „polskiego pośrednictwa kompleksu przedstawień europejskich” (s. 270). Ten historyczny polski obraz widzenia Rusi, jak pokazał Autor książki, nie pozostawał bez wpływu aktualnej koniunktury politycznej, na mitologizację historycznych faktów w odniesieniu do epoki, która znalazła się w centrum jego zainteresowań i badań.

Z naszego punktu widzenia fakt, iż praca Dymitra Karnauchowa na temat polskiej historiografii epoki Odrodzenia, ukazała się w Rosji, wskazuje na atrakcyjność polskich teorii historiograficznych i historiozoficznych dla współczesnych badaczy rosyjskich. Jego książka niewątpliwie przyczyni się do lepszego rozumienia relacji polsko-moskiewskich, a następnie rosyjskich w epoce nowożytnej. Jest oczywisty fakt, iż stanowi to promocję i popularyzację w Rosji dorobku naszej historiografii z epoki Odrodzenia.

Co ciekawe, omawiana tu pozycja spotkała się z bardzo dobrym przyjęciem ukraińskiego historyka Mykoły Vitenka⁶. Ukraiński badacz zwrócił uwagę przede wszystkim na cytowany wyżej przeze mnie rozdział trzeci monografii, dotyczący koncepcji etnokulturowej i politycznej historii Rusi w ujęciu polskich historyków. Ukraiński recenzent podkreślił tu wagę pytania o przekaz historii na temat wprowadzania chrześcijaństwa na Rusi i silny wpływ religii na powstawanie politycznej i kulturowej tradycji wschodnioeuropejskich narodów. W zakończeniu interesującej dyskusji Mykoły Vitenka z Autorem, zwraca uwagę ostatni jego wniosek. Uważa on mianowicie, że książka Dymitra Karnauchowa spowoduje, iż badacze ukraińscy zmuszeni zostaną do podjęcia na nowo dyskusji wokół stosunków polsko-ukraińskich w świetle nowożytnej historiografii.

⁶ Tekst recenzji w druku, Autorowi dziękuję za udostępnienie.

W zakończeniu polskiemu historykowi wypadnie dodać, iż wygasająca od wielu lat dyskusja w naszej rodzimej historiografii nad kronikami Odrodzenia w Polsce i Rzeczypospolitej, dzięki rosyjskiemu historykowi przywołana została ponownie.

Teresa Chynczewska-Hennel
Wydział Historyczno-Socjologiczny
Uniwersytet w Białymstoku

Marcin Borys, *Polska emigracja do Stanów Zjednoczonych do 1914 roku*, Toruń 2011, ss. 224

Z zainteresowaniem sięgnąłem po pracę zapowiadającą – jak wskazuje tytuł – problematykę polskiej emigracji do Stanów Zjednoczonych. Autor zajmuje się historią polskiej emigracji, dziejów Polonii amerykańskiej, historią społeczną XIX w.

Ramy czasowe niniejszej pracy obejmują praktycznie kilka wieków, począwszy od 1608 roku, a więc pojawienia się pierwszych polskich osadników w Ameryce Północnej, do 1914 roku i wybuchu I wojny światowej.

Książka składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Tekst zawiera również 7 tabel. Załączona bibliografia składa się ze źródeł drukowanych (wydawnictwa źródłowe, prasa, kalendarze, pamiętniki, wspomnienia, korespondencja, księgi jubileuszowe) oraz opracowań (132 pozycji).

Praca nosi z założenia charakter syntetyczny, a materiały źródłowe (w tym XIX-wieczna prasa polonijna z USA) zostały wykorzystane przez Autora raczej dla urozmaicenia narracji. Bazę źródłową można określić jako dość skąpą, Autor nie wykorzystał bowiem żadnych źródeł archiwalnych. Wydawnictwa źródłowe obejmują dane statystyczne dotyczące polskiej ludności Chicago, teksty źródłowe związane z historią Indian, Konstytucję USA oraz kilka innych pozycji. Autor wybiórczo sięgnął do prasy („Dziennik Chicagowski” z lat 1893–94, 1897–98, „Naród Polski” z roku 1897), wykorzystując jako źródła również współczesne magazyny polonijne: „Kalejdoskop” (Weekendowy Magazyn „Dziennika Związkowego”) z 2006 r. oraz „Polonię” z 2007 r. Zarówno XIX- jak i XXI-wieczne periodyki reprezentują – i to bardzo selektywnie – wyłącznie prasę polonijną z Chicago. Autor pominął m.in. tak cenne źródła, jak pamiętniki emigrantów ze Stanów Zjednoczonych przygotowane na konkurs Instytutu Gospodarstwa Społecznego w latach 1930., a opublikowane potem w dwutomowej edycji¹.

¹ *Pamiętniki emigrantów: Stany Zjednoczone*, red. J. Dziembowska, Warszawa 1977, t. I–II.